

УДК 349.3:364-053.2/.5](477)

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ДОГЛЯДУ ЗА ДІТЬМИ В УКРАЇНІ

Л. С. Солодухіна,

аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики,

Національна академія державного управління при Президентові України,

головний спеціаліст Департаменту захисту прав дітей та усиновлення,

Міністерство соціальної політики України, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9707-190X>

У статті розкрито поняття альтернативного догляду за дітьми, який полягає у забезпеченні дітям, які цього потребують, сімейних або наближених до них умов виховання. Охарактеризовано особливості впровадження та розвитку різних сімейних форм виховання дітей в Україні (усиновлення, опіка, піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, патронат над дитиною), а також форм улаштування дітей з умовами виховання, наближеними до сімейних (малий груповий будиночок у структурі центру соціальної підтримки дітей та сімей). Досліджено роботу уряду щодо вдосконалення нормативно-правового врегулювання функціонування сімейних форм виховання. Визначено, що головними умовами існування в Україні якісної системи альтернативного догляду за дітьми є посилення взаємовідповідальності держави та територіальної громади за гармонійне виховання кожної дитини у сімейному оточенні, а також забезпечення розвитку надання освітніх, медичних, соціальних, реабілітаційних послуг за місцем походження та проживання дітей.

Ключові слова: дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського піклування, усиновлення, опіка, піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, патронат над дитиною, центр соціальної підтримки дітей та сімей, органи місцевого самоврядування.

L. S. Soloduchina,

Post-graduate Student of Social and Humanitarian Policy Chair,

National Academy for Public Administration under the President of Ukraine,

Chief Specialist of the Department of Children's Rights Protection and Adoption, Ministry of Social Policy of Ukraine

PECULIARITIES OF THE LEGAL REGULATION OF ALTERNATIVE CARE FOR CHILDREN IN UKRAINE

The concept of the alternative care for children has been described in the article. Such concept means the submitting of family or close to such conditions of rearing to children who need it. Peculiarities of the introduction and development of various family forms of child-rearing in Ukraine have been characterized (adoption, custody, care, foster home, family-type orphanage, patronage over a child), forms of placement of children with close to family's conditions of education (small group house in the structure of the center of social support for children and families) have been described; the work of the Government, aimed at the improvement of the legal regulation of the functioning of family forms of education, has been studied. It has been determined that the main conditions for the existence of a qualitative system of alternative care for children in Ukraine are: the strengthening of the mutual responsibility of the state and the territorial community for the harmonious education of each child in the family environment, as well as the provision of the development of educational, medical, social and rehabilitation services by children's place of origin and residence.

Key words: orphan child, child deprived of parental care, adoption, custody, care, foster home, family-type orphanage, patronage over a child, center for social support of children and families, local self-government bodies.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Конвенцією ООН про права дитини наголошено, що діти мають зростати в сімейному середовищі в атмосфері щастя, любові та розуміння, а сім'ям має бути надано необхідні захист і підтримку [1]. В ієрархії сімейних цінностей українців також одними із найважливіших є народження та виховання дітей у сім'ї обома батьками, турбота батьків про ді-

тей [25]. Вищезазначена визнана міжнародною спільнотою цінність знайшла своє відображення в законодавстві України (Сімейному кодексі України [3], Законі України "Про охорону дитинства" [8]), у якому чітко закріплено, що одним із основних прав кожної дитини є право на виховання в сім'ї, або в умовах, максимально наближених до сімейних.

Одними з уразливих категорій дітей, які мають найбільші ризики щодо порушення їхнього права

© Солодухіна Л. С., 2018

на сімейне виховання, є діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Стабільно в Україні щороку близько 10 тис. дітей залишаються без батьківського піклування, зокрема, через безвідповідальне ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, уживання батьками алкоголю, наркотичних засобів, жорстоке поводження з дитиною, інші сімейні скрути (тривала хвороба, інвалідність, малозабезпеченість, безробіття тощо). Ця категорія населення потребує кваліфікованої соціальної підтримки у громаді, особливо для запобігання зростанню дітей поза сімейним оточенням [27].

Згідно із законодавством України до дітей-сиріт належать діти, у яких померли чи загинули батьки, а до дітей, позбавлених батьківського піклування, – діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або неіснуючими, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їхнє місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, та безпритульні діти [7].

Наприкінці 2014 р. в Україні кількість таких дітей становила 83 716 осіб, на кінець 2015 р. – 73 182 особи, станом на 01 липня 2017 р. – 70 643, із них 1 606 внутрішньо переміщених дітей окресленої категорії [23].

Отже, останніми роками в Україні продовжує спостерігатися тенденція до зменшення чисельності таких дітей. Це більшою мірою пов'язано із зменшенням чисельності дитячого населення в цілому (у тому числі у зв'язку із тимчасовою окупацією АР Крим та проведенням антитерористичної операції), а не з покращенням соціально-економічної ситуації в державі, оскільки кількість дітей, батьків яких позбавлено батьківських прав, та кількість дітей, яких у батьків відібрано без позбавлення батьківських прав, залишиться стабільно високою (до 6 тис. у рік) [27].

Водночас, поряд із відверто неспроможними до виховання дітей сім'ями, діти з яких мають право на отримання статусу позбавленої батьківського піклування, наразі понад 150 тис. сімей в Україні вважаються такими, що перебувають у складних життєвих обставинах та часто потребу-

ють тимчасової допомоги у піклуванні про своїх дітей.

Таким чином, вищевикладене засвідчує очевидну важливість привернення уваги держави та органів місцевого самоврядування до розвитку альтернативного догляду за дітьми.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Психологічні та соціально-педагогічні аспекти дитячого неблагополуччя вивчали, зокрема, І.Сьомкіна [28] та І.Пеша [26]. Проблеми державної політики та державного управління у сфері соціального захисту дітей, а також шляхи їх розв'язання відображено в у наукових працях М.Бутка [21], Ю.Харченко [29], І.Цибуліної [30] та ін.

Особливостям розвитку альтернативного догляду дітей присвячені праці вчених Л.Волинець [22], З.Кияниці [24]. Зокрема, напрацювання Л.Волинець покладено в основу утворення та розвитку в Україні таких сімейних форм виховання, як прийомна сім'я та дитячий будинок сімейного типу, а З.Кияниці – сімейного патронату.

Завдяки теоретичним надбанням вітчизняних учених публічна політика у сфері забезпечення права дітей на сімейне виховання зазнала суттєвих зрушень та якісних змін. Однак негативні соціальні трансформації останнього десятиріччя в Україні, а також запровадження реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні потребують більш глибокого дослідження особливостей нормативно-правового врегулювання альтернативного догляду за дітьми, зокрема, у контексті взаємовідповідальності держави та територіальної громади за гармонійне виховання кожної дитини в сімейному оточенні.

Формулювання цілей (мети) статті. Метою дослідження є проведення аналізу особливостей нормативно-правового врегулювання альтернативного догляду за дітьми, зокрема, у контексті взаємовідповідальності держави та територіальної громади за гармонійне виховання кожної дитини в сімейному оточенні.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 рр. [18] під альтернативним доглядом за дітьми визначає форми догляду за дітьми, які з певних причин не можуть проживати з біологічними батьками (установлення опіки та піклування, улаштування в прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, патронатні сім'ї, дитячі заклади з умовами проживання, наближеними до

сімейних, у яких одночасно перебуває не більше ніж 15 дітей).

Закон України “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” визначає пріоритетним для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлення – форму влаштування, яку можна віднести до альтернативних тільки відносно, оскільки дитина входить у сім’ю на правах рідної доньки або сина та втрачає статус сироти або позбавленої батьківського піклування. Саме тому ця форма вважається найбільш захищеною для влаштування дітей зазначеної категорії.

Питання усиновлення в Україні нормативно врегульовано Сімейним кодексом України [3], законами України “Про охорону дитинства” [8], “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” [7] та Порядком провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 08 жовтня 2008 р. № 905 [15].

Протягом 2016 р. серед понад 17 тис. дітей, які можуть бути усиновлені, усиновлено 1 884 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, із них: громадянами України – 1 490 дітей, іноземцями – 394. За оперативними даними, протягом 9 місяців 2017 року українцями усиновлено 1 080 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, це стільки ж як за аналогічний період 2016 р. Вищезазначені показники засвідчують, що на сьогодні національне усиновлення майже вп’ятеро переважає над міждержавним, хоча ще в період з 2000 до 2005 р. іноземці усиновлювали майже в 1,5 раза більше, ніж громадяни України. Усього за період з 2000 по 2016 р. громадянами України усиновлено понад 30 тис. дітей [23].

Із 2014 р. показники усиновлення дітей подаються без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення АТО, непідконтрольної українській владі. Така ситуація відобразилася на зменшенні кількості усиновлених дітей в Україні. До 2014 р. щороку громадяни України усиновлювали: в АР Крим – понад 100 дітей; у Донецькій області – понад 200 дітей; Луганській – понад 100 дітей [23].

В Україні зберігається позитивна тенденція щодо збільшення сімей, які бажають усиновити дитину. На сьогодні на обліку кандидатів в усиновлювачі перебуває близько 1 800 подружніх пар та одиноких громадян, з них: менше 20%

одиноких громадян (у 2012 р. таких сімей було 1 567) [23].

Середній показник національного усиновлення дітей в Україні у відношенні до кількості дітей, які перебувають на обліку з усиновлення, становить 8,7%, а іноземними громадянами – 2,3% [23].

Однією із основних проблем зазначеного напрямку є те, що громадяни України, які виявили бажання усиновити дитину, віддають перевагу маленьким дітям. Водночас 66,7% (майже 11,5 тис.) від загальної кількості дітей, які можуть бути усиновлені, улаштовані в сімейні форми виховання (опіка, піклування, прийомні сім’ї, дитячі будинки сімейного типу). При цьому слід підкреслити, що без згоди опікуна дитина не може бути усиновленою, а з прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу заборонене усиновлення дітей іноземцями [23].

Упродовж останніх років досягнуто значного прогресу у сфері захисту права дітей цієї категорії на зростання в сім’ї шляхом розвитку інших сімейних форм виховання, таких як опіка, піклування, прийомні сім’ї та дитячі будинки сімейного типу.

Питання вищеперерахованих форм виховання нормативно врегульовано Цивільним [4] та Сімейним кодексами України [3], законами України “Про охорону дитинства” [8], “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” [7], Порядком провадження органами опіки та піклування діяльності, пов’язаної із захистом прав дитини, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 [12], Положенням про дитячий будинок сімейного типу, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 564 [13], а також Положенням про прийомну сім’ю, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 565 [14].

Згідно із цими нормативно-правовими актами спільним у всіх цих форм є те, що це сім’ї, які добровільно взяли дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на виховання та спільне проживання. Також їх об’єднують фактично тотожна міра відповідальності та повноважень стосовно дітей окресленої категорії.

Прийомній сім’ї та дитячому будинку сімейного типу держава делегує свої повноваження щодо догляду за дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. У зв’язку із цим, крім державної соціальної допомоги на дітей, передбачене грошове забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надан-

ня відповідних соціальних послуг. Основною відмінністю між прийомною сім'єю і дитячим будинком сімейного типу є кількість дітей, які можуть бути влаштовані до кожної з них.

Натомість опіка/піклування є волевиявленням громадян, установлюється переважно над дітьми, поєднаними з опікунами/піклувальниками родинними зв'язками. У цій формі відсутні обмеження щодо кількості дітей, взятих на виховання, та, крім державної соціальної допомоги на дітей, не передбачено окремо грошове забезпечення для опікунів піклувальників.

Держава виконує свої зобов'язання, визначені ст. 52 Конституції України [2], щодо утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, установивши розмір щомісячної державної соціальної допомоги на таких дітей, улаштованих під опіку/піклування, у прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу. Така державна допомога становить два прожиткових мінімуми для дітей відповідного віку (три – для дітей з інвалідністю).

На сьогодні (станом на 01 липня 2017 р.) в Україні функціонує: 991 дитячий будинок сімейного типу, у яких виховуються 6 603 дитини; 3 721 прийомна сім'я, у яких виховуються 6 919 дітей; 51 122 дитини виховуються в сім'ях опікунів, піклувальників.

Загалом сімейними формами виховання охоплено 64 644 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що становить 92% від загальної кількості таких дітей (у 2014 р. – 87,5%, 2015 р. – 90,5%, 2016 р. – 91,5%) [23].

У контексті посилення відповідальності органів місцевого самоврядування, тобто кожної територіальної громади за місцем походження дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, за розвиток послуг із догляду дітей у сім'ї заслуговують на особливу увагу перші кроки до запровадження механізму співфінансування з державного та місцевих бюджетів заходів з утворення дитячих будинків сімейного типу для активізації безпосередньо в територіальній громаді за місцем походження дитини. Так, змінами до Закону України "Про Державний бюджет України на 2017 рік" запроваджено субвенцію державного бюджету місцевим бюджетам на придбання житла для дитячих будинків сімейного типу, соціального житла для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа [6].

Отже, усе вищевикладене дає змогу стверджувати, що нормативно-правове врегулювання альтернативного догляду за дітьми в Україні перебуває на належному рівні. Водночас уряд

продовжує роботу щодо вдосконалення нормативно-правового врегулювання функціонування сімейних форм виховання. До Верховної Ради України 20 жовтня 2017 р. внесено проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення соціального захисту дітей" (реєстр. № 7217 від 20 жовтня 2017 р.) (далі – законопроект № 7217) [20], який передбачає, зокрема, таке:

– проект дає змогу влаштовувати дітей під опіку, піклування за рішенням органу опіки та піклування тільки родичам, а якщо дитина не перебуває в родинних стосунках з особою, то таке влаштування відбувається за рішенням суду. Є багато випадків, коли дитину беруть не родичі під опіку з подальшим усиновленням. Зокрема, якщо законодавством України передбачено облік кандидатів в усиновлювачі, а також існує черга цих кандидатів на усиновлення дітей відповідного віку (перевага віддається відносно здоровим дітям до 5 років). Обліку кандидатів в опікуни та, відповідно, черги не існує. Тому, коли дитина влаштовується під опіку не родичам, існує дуже великий ризик корупційної складової, зокрема з метою уникнення черги кандидатів в усиновлювачі. Крім цього, після такого влаштування під опіку дитина не усиновлюється, а продовжує виховуватися під опікою до повноліття як джерело доходу для сім'ї, так і не увійшовши в сім'ю на правах рідної дитини. Водночас, коли є люди, які дійсно мають бажання всиновлювати дітей. На сьогодні 12% підопічних дітей виховуються не родичами;

– передбачається право суду приймати рішення про усиновлення дитини без згоди опікуна/піклувальника (крім родичів), якщо буде встановлено, що усиновлення дитини відповідає її інтересам. Наразі навіть якщо дитина влаштована під опіку не родичам, такі опікуни мають право заборонити подальше усиновлення дитини, яке є пріоритетним;

– упроваджується (повертається в законодавство з 2011 р.) найбільша різниця у віці між усиновлювачем і дитиною (45 років). Така норма є важливою, оскільки якщо різниця у віці між дитиною та усиновлювачем буде занадто великою (є випадки всиновлення маленьких дітей з різницею понад 50 років), то є небезпека, що дитина може посиротіти вдруге та отримати ще більшу психологічну травму;

– виключається норма, яка дає змогу скасувати усиновлення, коли між усиновлювачем і дитиною склалися стосунки, які роблять неможливими їхнє спільне проживання і виконання усиновлювачем своїх батьківських обов'язків. Саме ця при-

чина є найчастішою: особи усиновлюють дитину, переоцінюючи свої сили, або керуючись такими мотивами, як горе від смерті власної дитини, неможливість завагітніти, релігійні переконання. Через деякий час вони розуміють або своє небажання виховувати нерідну дитину в цілому, або ту конкретну дитину, яку вони прийняли у свою сім'ю на правах рідної, навіть часто не замислюючись над тим, що "легких" дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, фактично не буває, майже всі вони мають численні психологічні та душевні травми. Водночас скасування усиновлення не несе для таких людей жодних правових наслідків і вони не позбавляються права на повторне усиновлення. Після прийняття законопроекту № 7217 у таких випадках усиновлювачів будуть позбавляти батьківських прав, як і звичайних батьків, і вони не зможуть більше взяти дитину на виховання "погратися";

– виключається право окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, утворювати дитячий будинок сімейного типу. Така завідомо непопулярна законодавча ініціатива викликана тим, що окреслена форма виховання передбачає влаштування від 5 до 10 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що, у свою чергу, є дуже навантажливим навіть для двох батьків-вихователів. При цьому слід враховувати, що оскільки дитячий будинок сімейного типу є окремою сім'єю, відпустки для батьків-вихователів не передбачені, а для однієї особи неперервне виховання понад 5 дітей різного віку та різного рівня травматизації є дуже складним, і на практиці частіше за все призводить до незворотного професійного вигорання.

Попри всі переваги влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сімейні форми виховання, є в цьому один суттєвий недолік – складність забезпечення місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування контролю за забезпеченням прав і найкращих інтересів дітей через їх "розпорошеність" по тисячам таких сімей. Саме тому все частіше виявляються різні зловживання опікунів, піклувальників, прийомних батьків та батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу стосовно своїх вихованців. Тому прийняття законопроекту № 7217, на наш погляд, є необхідним не для поширення сімейних форм виховання, а для вдосконалення безпеки дітей в них.

На жаль, в Україні спостерігається ще недостатньо висока готовність суспільства опікуватися дітьми віком старше 12 років, дітьми з вадами психічного та фізичного розвитку, дітьми з

великих родинних груп, що, за оцінками деяких експертів, породжує потребу в існуванні закладів альтернативного догляду для таких дітей.

Так, в усіх країнах Центральної і Східної Європи відповідно до рекомендацій Ради Європи як альтернатива інституційній формі утримання поширення набув стаціонарний догляд дітей з умовами проживання і виховання, наблизеними до сімейних (малі групові будиночки, розраховані не більше ніж на 12 дітей із організацією життя та побуту дітей як у сім'ї: діти беруть участь у самообслуговуванні, залучені до прийняття важливих рішень тощо).

Вищезазначений досвід покладено в основу Примірного положення про центр соціальної підтримки дітей та сімей, ухваленого урядом [16]. Цей документ надає право територіальним громадам (райдержадміністраціям, виконавчим органам міських, районних у містах рад) створювати такі центри шляхом реорганізації вже існуючих різних типів закладів та установ, створюючи відділення винятково з тими функціями (послугами), які необхідні територіальній громаді, зокрема малі групові будиночки.

Малий груповий будиночок призначений для проживання та виховання до досягнення 18-річного віку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах, наближених до сімейних. Створення житлово-побутових умов, наближених до сімейних, для проживання та виховання дітей забезпечується шляхом: індивідуальної роботи педагога, закріпленого за двома, трьома вихованцями; здійснення дітьми самообслуговування, взяття участі у веденні домашнього господарства; розміщення дітей у кімнатах по дві, три особи відповідно до психологічної сумісності дітей та їх бажань з урахуванням родинних зв'язків, віку, статі. Гранична чисельність дітей у малому груповому будиночку не може перевищувати 15 осіб.

Підсумовуючи викладене, можна сміливо стверджувати, що наразі Україна здійснила низку важливих кроків для консолідації зусиль державних органів та органів місцевого самоврядування в напрямі захисту права дітей на зростання в сімейному оточенні. Проте, на жаль, до 2016 р. сімейні форми виховання в Україні розвивалися тільки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Для дітей, які мають батьків, не обмежених у своїх правах, передбачалися такі варіанти: виховання в рідній сім'ї (якщо вона благополучна, соціально спроможна); улаштування за заявою батьків до закладів інституційного догляду та виховання; набуття статусу позбавленої батьківського піклування шляхом відібрання

у батьків, які не виконують своїх обов'язків щодо її виховання.

Як наслідок, у закладах інституційного догляду та виховання виховується понад 105 тис. дітей, які мають батьків, не обмежених у своїх правах [18]. Численні наукові дослідження доводять, що діти, які виховуються в таких закладах, перебувають у соціальній ізоляції – вони відірвані від своєї територіальної громади за місцем походження, навчаються і утримуються в одному приміщенні, спілкуючись з у край обмеженим колом людей, вони позбавлені права засвоювати модель сімейних відносин.

Наразі сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, потребують кваліфікованої соціальної підтримки у громаді, особливо для запобігання зростанню дітей поза сімейним оточенням. Насамперед допомоги фахівців потребує сільське населення, яке здебільшого позбавлене доступу до соціальних послуг. У зв'язку із цим для вдосконалення системи надання соціальних послуг дітям і сім'ям з дітьми наприкінці 2012 р. було затверджено Національну стратегію профілактики соціального сирітства до 2020 року [10]. Проте зазначений документ не дав відповіді на запитання: що робити сім'ї, яка перебуває в складних життєвих обставинах, у разі виникнення потреби в отриманні дитиною спеціалізованих соціальних послуг поза сімейним оточенням (наприклад конфлікт у сім'ї, який спричиняв бродяжництво дитини, або тимчасова хвороба одинокої матері, яка на певний час стає на заваді виконанню нею своїх батьківських обов'язків, та ін.).

У переважній більшості розвинених країн Європи вже тривалий час запроваджено на законодавчому рівні та розвинено мережу фостерних сімей, які, крім догляду за сиротами, забезпечують тимчасове сімейне виховання дітям із сімей, які потребують соціальної підтримки. У зв'язку із цим Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [9] передбачено посилення рівня соціального захисту та модернізацію систем соціального захисту щодо якості, доступності та фінансової стабільності, зокрема, шляхом реформування інтернатних закладів запобігання потраплянню сімей у складні життєві обставини.

У зв'язку із вищевикладеним Законом України від 26 січня 2016 р. № 936-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми” [5] було вдосконалено Сімейний кодекс України [3] та запроваджено послугу

патронату над дитиною (тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин). У зазначену форму виховання дитина може бути влаштована тільки на 6 місяців як за ініціативою органу опіки та піклування (у разі відібрання дитини у батьків, залишення її без батьківського піклування), так і за ініціативою батьків у разі обґрунтування такої потреби.

Підґрунтям до вищезазначеного нововведення стала плідна робота з окресленого питання міжнародної благодійної організації “Партнерство “Кожній дитині”. Так, упродовж 2009–2016 рр. зазначена організація за підтримки Всесвітнього дитячого фонду “Childhood” (Швеція) спільно з громадами Києва, Броварів, Білої Церкви та Умані відпрацювали та запровадили послугу сімейного патронату над дитиною. Перших сім сімей патронатних вихователів реабілітували більше 90 дітей. Жодна дитина не потрапила до інтернату, кожна третя повернулася до біологічних батьків. Середній термін перебування становив 3,5 місяця [24].

Наразі урядом уже унормовано Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, улаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя, Порядок оплати послуг патронатного вихователя та виплати соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя [11], Міністерством соціальної політики затверджено Програму підготовки патронатних вихователів, спрямовану на формування знань, умінь і компетентностей, необхідних для надання на професійній основі послуги патронату над дитиною [23].

Новим розділом Сімейного кодексу України [3] фінансування послуг патронату над дитиною покладається на місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, як головна передумова перетворення кожної територіальної громади в базовий осередок забезпечення прав дітей, посилення її зацікавленості та відповідальності за благополуччя дітей та сімей з дітьми на її території. Водночас державою запроваджено експеримент щодо підтримки розвитку нововведеної сімейної форми виховання шляхом забезпечення видатків на оплату послуг із здійснення патронату над дитиною та виплату соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя з державного бюджету. Так, у Державному бюджеті України на 2017 р. було передбачено 364 млн грн на фінансування 154 патронатних сімей [6].

Отже, патронат над дитиною, яка перебуває у складних життєвих обставинах, дасть змогу

виконати такі завдання: забезпечення догляду, виховання, збереження життя та здоров'я дитини в період її перебування в сім'ї патронатного вихователя; соціально-педагогічна підтримка та сприяння медичній, психологічній і соціальній реабілітації дитини; створення умов для підтримки контактів дитини з її біологічними батьками, родичами, крім випадків, коли це може завдати шкоди життю й здоров'ю дитини; підготовка дитини до повернення в біологічну сім'ю чи влаштування в іншу форму сімейного виховання.

Водночас, незважаючи на очевидні переваги впровадження патронату над дитиною, на наш погляд, є кілька аспектів, які потребують нормативно-правового вдосконалення. Так, відповідно до зміненого Сімейного кодексу України [3] у сім'ї патронатного вихователя, по-перше, тільки один з її членів може виконувати обов'язки патронатного вихователя; по-друге, він зобов'язаний, пройшовши спеціальний курс підготовки, надавати послуги з патронату на професійній основі.

Проте затверджений урядом Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, улаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя [11] не містить жодних вимог до рівня освіти кандидатів у патронатні вихователі. При цьому Програма підготовки патронатних вихователів, затверджена Мінсоцполітики, передбачає всього 120 годин відповідної підготовки. На нашу думку, цього зовсім недостатньо для виконання вищеперерахованих завдань патронату, зокрема щодо соціально-педагогічної підтримки та сприяння медичній, психологічній і соціальній реабілітації дитини, які є вкрай відповідальними та потребують професійних знань.

Також викликає занепокоєння відсутність перебування патронатного вихователя в трудових відносинах та неможливість застосування до нього норм законодавства щодо встановленої тривалості робочого часу, права на відпустку, страхового стажу тощо. Це, по-перше, порушує права самого патронатного вихователя, а по-друге, може призвести до його перевтоми, психологічного вигорання та негативно відобразитися на виконанні ним обов'язків з догляду за дітьми. Норма з окресленого питання була внесена Законом України від 26 січня 2016 р. № 936-VIII [5], проте в подальшому виключена у зв'язку зі складністю її реалізації та імплементації в трудове законодавство.

Отже, наразі професійна підготовка патронатних вихователів та забезпечення їхніх трудових прав є викликами перед державою для успішного розвитку форми виховання, що розглядається.

У цілому ж сімейний патронат – це суттєвий інструмент надання місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування соціальної підтримки сім'ї, яка потрапила у складні життєві обставини, у вихованні дітей, а також організації медичної, психологічної та соціальної реабілітації дитини в сімейних умовах, а не в стінах закладів інституційного догляду та виховання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ціннісні орієнтири суспільства стосовно дітей відображають загальний рівень захисту та поваги до прав людини. Якщо держава піклується про своє майбутнє покоління, вона повинна, насамперед, створити належні умови для всебічного розвитку кожної дитини, закласти основи для її повноцінного та плідного життя. Це можливо, на наше глибоке переконання, тільки шляхом забезпечення сімейного виховання у консолідації зусиль з органами місцевого самоврядування (базовими осередками зростання дітей).

Вважаємо, що, крім викладених у статті доволі успішних кроків держави для розвитку сімейних форм виховання, з метою популяризації альтернативного догляду за дітьми, передусім органам місцевого самоврядування, нарешті варто усвідомити свою відповідальність за дітей, які походять з їх територіальної громади. Сьогодні конче необхідно:

- спрямувати зусилля на формування суспільної думки щодо важливості виховання та розвитку дитини, у тому числі сироти або позбавленої батьківського піклування, у сім'ї, адже 80% успіху в питанні створення сімейних форм виховання є волевиявлення громадян;

- забезпечити розвиток надання освітніх, медичних, соціальних, реабілітаційних послуг (зокрема раннього втручання, інклюзивного навчання) на рівні територіальної громади з урахуванням її фінансових можливостей і потреб жителів, оскільки від цього залежать як волевиявлення громадян щодо створення сімейних форм виховання, так і забезпечення інтересів дітей, улаштованих до них;

- активізувати роботу щодо утворення нових форм альтернативного догляду в Україні – центрів соціальної підтримки дітей та сімей, сімей патронатних вихователів;

- забезпечити діяльність фахівців із соціальної роботи в територіальних громадах для здійснення соціального супроводу сімей, які виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що в контексті реформування місце-

вого самоврядування та територіальної організації влади в Україні є першочерговим завданням.

Зважаючи на вищезазначене, в основі подальших досліджень має бути розроблення ефективних механізмів децентралізації публічної політики, які дадуть змогу запровадити принципово

нову систему забезпечення прав кожної дитини, зокрема на зростання в сімейному оточенні, не втрачаючи надбання в зазначеній сфері, а також оновлення принципів і моделей функціонування державних органів влади та органів місцевого самоврядування на всіх рівнях у цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини [Електронний ресурс] : міжнар. док. ООН: прийнятий 20 листоп. 1989 р. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
2. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України : прийнятий 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України: прийнятий 10 січ. 2002 р. № 2947-III. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
4. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України: прийнятий 16 січ. 2003 р. № 435-IV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми [Електронний ресурс] : Закон України : прийнятий 26 січ. 2016 р. № 936-VIII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/936-19>.
6. Про Державний бюджет України на 2017 рік [Електронний ресурс] : Закон України : прийнятий 21 груд. 2016 р. № 1801-VIII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>.
7. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Електронний ресурс] : Закон України : прийнятий 13 січ. 2005 р. № 2342-IV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.
8. Про охорону дитинства [Електронний ресурс] : Закон України : прийнятий 26 квіт. 2001 р. № 2402-III. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
9. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] : Закон України : прийнятий 16 верес. 2014 р. № 1678-VII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1678-18/paran2#n2>.
10. Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року [Електронний ресурс] : Указ Президента України : прийнятий 22 жовт. 2012 р. № 609. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>.
11. Деякі питання здійснення патронату над дитиною : постанова Кабінету Міністрів України [Електрон-

References

1. (1989), “UN Convention on the Rights of the Child: UN international document: adopted on November 20, 1989”, available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (Accessed 12 October 2017).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), Constitution of Ukraine: the Law of Ukraine, adopted on June 28, 1996, No. 254к/96-ВР, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 12 October 2017).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Family Code of Ukraine: the Law of Ukraine, adopted on January 10, 2002, No. 2947-III, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (Accessed 12 October 2017).
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Civil Code of Ukraine: the Law of Ukraine, adopted on January 16, 2003, No. 435-IV, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (Accessed 10 October 2017).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), the Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Strengthening Social Protection of Children and Supporting Families with Children” of January 26, 2016, No. 936-VIII, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/936-19> (Accessed 15 October 2017).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), the Law of Ukraine “On the State Budget of Ukraine for 2017” of December 21, 2016, No. 1801-VIII, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19> (Accessed 20 October 2017).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2005), the Law of Ukraine “On ensuring organizational and legal conditions for social protection of orphans and children deprived of parental care” of January 13, 2005, No. 2342-IV, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2342-15> (Accessed 18 October 2017).
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), the Law of Ukraine “On protection of childhood” of April 26, 2001, No. 2402-III, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (Accessed 17 October 2017).
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), the Law of Ukraine “On Ratification of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand” of September 16, 2014, No. 1678-VII, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1678-18/paran2#n2> (Accessed 17 October 2017).
10. The President of Ukraine (2012), Decree “On the National Strategy for the Prevention of Social Yield

- ний ресурс] : прийнята 16 берез. 2017 р. № 148. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/148-2017-п>.
12. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 24 верес. 2008 р. № 866. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>.
 13. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 26 квіт. 2002 р. № 564. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF>.
 14. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 26 квіт. 2002 р. № 565. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF>.
 15. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за доглядом прав усиновлених дітей [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 08 жовт. 2008 р. № 905. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF>.
 16. Про затвердження Примірною положення про центр соціальної підтримки дітей та сімей [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України : прийнята 16 листоп. 2016 р. № 834. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/834-2016-п>.
 17. Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії профілактики соціального сирітства на період до 2020 року [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України: прийняте 27 трав. 2013 р. № 419-р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/419-2013-п>.
 18. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України : прийняте 09 серп. 2017 р. № 526-р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80>.
 19. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування [Електронний ресурс] : наказ Мінсоцполітики : прийнятий 11 серп. 2017 р. № 1307. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1089-17>.
 20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення соціального захисту дітей [Електронний ресурс] : проект Закону України, зареєстрований у Верховній Раді України 20 жовт. 2017 р. за № 7217. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62758.
 21. Бутко М. П. Взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування у здійсненні соціального захисту дітей без батьківської опіки / М. П. Бутко, Ю. П. Харченко // Вісн. Черніг. держ. технол. ун-ту. Серія “Економічні науки”. – Чернігів : ЧДТУ, 2012. – № 4 (62). – С. 316–322.
 - through 2020” of October 22, 2012, No. 609, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/609/2012> (Accessed 25 October 2017).
 11. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Decree “Some issues of patronage over a child” of March 16, 2017, No. 148, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/148-2017-п> (Accessed 25 October 2017).
 12. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2008), Decree “Issues of the activities of the guardianship and care bodies involved in the protection of the rights of the child” of September 24, 2008, No. 866, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF> (Accessed 28 October 2017).
 13. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2002), Decree “On approval of the Regulations on the family-type orphanage” of April 26, 2002, No. 564, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF> (Accessed 17 October 2017).
 14. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2002), Decree “On Approval of the Regulation on the Foster Family” of April 26, 2002, No. 565, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF> (Accessed 17 October 2017).
 15. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2008), Decree “On Approval of the Procedure for the Adoption and Supervision of Adoption of the Rights of Adopted Children” of October 08, 2008, No. 905, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF> (Accessed 19 October 2017).
 16. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), Decree “On approval of the Model Regulations on the Center for Social Support for Children and Families” of November 16, 2016, No. 834, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/834-2016-п> (Accessed 19 October 2017).
 17. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), Order “On Approval of the Plan of Measures for the Implementation of the National Strategy for the Prevention of Social Yield through 2020” of May 27, 2013, No. 419-p, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/419-2013-п> (Accessed 19 October 2017).
 18. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Order “On the National Strategy for the Reform of the System of Institutional Care and Keeping of Children for 2017-2026 and the Action Plan for the Implementation of its Stage I” of August 09, 2017, No. 526-p, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80> (Accessed 18 October 2017).
 19. The Ministry on Social Policy of Ukraine (2017), Order “On Approval of the State Standard for Social Support for Families in which the orphans and children deprived of parental care are brought up” of August 11, 2017, No. 1307, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1089-17> (Accessed 18 October 2017).
 20. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), Draft Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Improving the Social Protection of Children”, registered on October 20, 2017, No. 7217, available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62758 (Accessed 29 October 2017).

22. Волинець Л. С. Невизначений статус майбутнього або безпритульність повертається [Електронний ресурс] / Л. С. Волинець. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/socium/nevznacheniy-status-maybutnogo-.html>.
23. Діяльність служб у справах дітей, підрозділів Національної поліції України, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, навчальних закладів і закладів охорони здоров'я щодо запобігання випадків смертності дітей від зовнішніх причин, катування дітей, сексуального насильства щодо дітей [Електронний ресурс] : інформ.-аналіт. матеріали до слухань у Комітеті з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму, 10 жовт. 2017 р. – Режим доступу: <http://komспорт.rada.gov.ua/documents/sluhannja/73808.html>.
24. Кияниця З. Ми впевнені в правильності та ефективності моделі патронату [Електронний ресурс] / З. Кияниця. – Режим доступу: <http://www.sirostvy.net/ua/news/zinaida-kiyanitsya-mi-vpevnenni-v-pravilnosti-ta-efektivnosti-modeli-patronatu/>.
25. Мандебура О. Сім'я як цінність у площині суспільних цінностей / О. Мандебура // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2011. – 4 (54). – 416 с.
26. Пеша І. В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (проблеми реформування) / І. В. Пеша. – Київ, 2000. – 85 с.
27. Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання та захист : матеріали парламент. слухань у Верхов. Раді України 12 жовт. 2016 р. / Верховна Рада України ; Комітет з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму. – Київ : Парлам. вид-во, 2017. – 240 с. – (Серія "Парламентські слухання").
28. Сьомкіна І. Особливості впливу неблагополучної сім'ї на соціалізацію дитини / І. Сьомкіна // Вісн. ЛНУ імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – Луганськ, 2011. – № 4 (215). – Ч. 2. – С. 74–85.
29. Харченко Ю. П. Державні механізми управління соціально-правовим захистом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Харченко Юлія Петрівна. – Київ, 2014. – 20 с.
30. Цибуліна І. В. Державна політика у сфері забезпечення захисту прав дитини в Україні / І. В. Цибуліна. – Харків : ХРІДУ НАДУ, 2006. – 224 с.
21. Butko, M.P. and Kharchenko, Yu.P. (2012), "Interaction of state authorities and local self-government in the implementation of social protection of children without parental care", *Visnyk Chernihiv's'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya "Ekonomichni nauky"*, vol. 4 (62), pp. 316–322.
22. Volynets', L.S., "The uncertain future status or homelessness is returned", available at: <http://gazeta.dt.ua/socium/nevznacheniy-status-maybutnogo-.html> (Accessed 29 October 2017).
23. "Activities of children's departments, units of the National Police of Ukraine, centers for social services for the family, children and youth, educational institutions and health care facilities for preventing child mortality from external causes, torture of children, sexual abuse of children: Information- Analytical materials for hearings at the Committee on Family, Youth Policy, Sport and Tourism, October 10, 2017", available at: <http://komспорт.rada.gov.ua/documents/sluhannja/73808.html> (Accessed 29 October 2017).
24. Kyianytsia, Z. "We are confident of the correctness and efficiency of the patronage model", available at: <http://www.sirostvy.net/ua/news/zinaida-kiyanitsya-mi-vpevnenni-v-pravilnosti-ta-efektivnosti-modeli-patronatu/> (Accessed 29 October 2017).
25. Mandebura, O. (2011), "Family as a value in the plane of public values", *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy*, vol. 4 (54).
26. Piesha, I.V. (2000), *Sotsial'nyj zakhyst ditej-syrit ta ditej, pozbavlenykh bat'kivs'koho pikluvannia (problemy reformuvannia)* [Social protection of orphans and children deprived of parental care (reform problems)], Kyiv, Ukraine.
27. (2017), *Prava dytyny v Ukraini: zabezpechennia, dotrymannia ta zakhyst: materialy parlaments'kykh slukhan' u Verkhovnij Radi Ukrainy 12 zhovtnia 2016 r.* [Rights of the child in Ukraine: provision, observance and protection: materials of parliamentary hearings in the Verkhovna Rada of Ukraine, October 12, 2016], Parliamentary Publishing House, Parliamentary Hearing Series, Kyiv, Ukraine.
28. S'omkina, I. (2011), "Features of the Impact of a Dysfunctional Family on the Socialization of the Child", *Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: Pedagogichni nauky*, vol. 4(215), issue 2, pp. 74–85.
29. Kharchenko, Yu.P. (2014), "State mechanisms for the management of social and legal protection of orphans and children deprived of parental care", Ph.D. Thesis, Mechanisms of public administration, Academy of Municipal Management, Kyiv, Ukraine.
30. Tsybulina, I.V. (2006), *Derzhavna polityka u sferi zabezpechennia zakhystu prav dytyny v Ukraini* [State policy on ensuring the protection of the rights of the child in Ukraine], Kharkiv, Ukraine.